

Книжкова баржа

Ніна Ѓеорге

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Христина Назаркевич

© Видавництво «Наш Формат». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Часто, от саме так, як тепер, месьє Одинак сидів у літній кухні своєї прованської садиби, розтирав між пальцями гілочки розмарину чи квіти лаванди, вдихав, заплещивши від насолоди очі, цей найінтимніший аромат Провансу і працював над «Великою енциклопедією помірних емоцій».

Він саме перегорнув свої записи на літеру К і записав: «Кухонна втіха. Таке почуття з'являється, коли на плиті булькає щось несказанно смачне, шибки в кухні заприли від пари, а кохана людина за мить сяде поруч за стіл і дивитиметься на тебе в перервах між двома ложками (див. Життя)...». Коли ж у цей момент здалеку до нього долинув характерний звук скутера, на якому хтось з усією рішучістю безстрашно ввімкнув першу передачу і взявся підійматися крутим схилом. Одночасно зі звуком скутера задзеленчав телефон.

Тут, у горах департаменту Дром, вони були так далеко від захеканого світу, що поштарці Франсін Бонне потрібно було добрих десять хвилин, щоб на жовтому поштовому скутері піднятися сюди. А підіймалась аж сюди вона лише тоді, коли мала вручити бандероль, яка не вміщалась у поштову скриньку в долині.

Тож у нього ще був час, щоб відповісти на телефон. Номер, з якого телефонували, він добре знав.

— Мадам Ґуллівер? — видихнув він у слухавку.

— Щирі вітання з днем народження, а ще ви отримаєте пошту від Жозе Сарاماґу, — випалила вона, не привітавшись.

— День народження завтра, а якби пан Сарاماґу й справді мені написав, то я був би подивований. Він на цей час, на жаль, уже мертвий.

— Ай, ну вас! Цей час — контрабас! Що ж, очевидно, цей факт не стримав його від наміру написати вам.

«Ну от, будь ласка, — подумав Одинак, — у вічності час смерті вже не має жодного значення, а це означає, що мертві не можуть

постарішати, а отже, можуть писати листи».

— І що ж там пише месьє Сарамату?

— Цим листом вас зобов'язують тримати таємницю. Ніхто не має дізнатися від вас, що після «Сліпоті» і «Прозріння» було ще продовження — «Мрійництво».

— Зрозуміло. Здається мені, що справа з дотриманням таємниці вдалася цілковито.

— Ви про що, месьє Одинак? Ви ж мені ані словечка не сказали. Хочете знати, про що там іще йдеться, в тому листі?

— Ви маєте на увазі, про що йдеться в листі, адресованому особисто мені? Звісно, цікаво було б дізнатися.

Іронія була так само не відома Клодін Ґуллівер, як і меланхолія. Паризька сусідка Одинака обожнювала життя, цокала своїми яскравими пантофлями-човниками на височенних підборах, немов пританцьовуючи по життю, хапалася за розваги й забави і щедро обдаровувала теплом, не чекаючи, поки її про це попросять. І страшенно любила бути в курсі подій. Насамперед подій, які стосувалися її сусідів на вулиці Монтаньяр, 27, у Парижі, а ще подій решти світу, які теж жодним чином її не стосувалися.

Окрім її любові до яскравих пантофель-човників на височенних підборах і до галантних коханців, мадам Ґуллівер останніми роками взяла собі за звичку виймати пошту месьє Одинака. І якщо щось видавалося їй не надто інтимним, вона це, перш ніж відіслати йому в департамент Дром, ані на мить не засумнівавшись у доцільності, перечитувала сама. Мабуть, усе ж у котрийсь із наступних приїздів до Парижа, коли він їхатиме навідати своїх батьків, які ставали дедалі немічнішими, йому доведеться завести з нею розмову про її новотвір «не надто приватні листи».

З іншого боку, Клодін Ґуллівер була його спільницею, незамінною в роздобуванні скарбів минулих часів, а саме рукописів. Іноді траплялося, що відомі колись письменниці й автори доходили

до такого моменту у своєму житті, коли про них казали: «Вона була неперевершена..; у молодості він був на висоті...». Й от наставав час, коли нові накладі їхніх творів переставали друкувати, їхні книжки зникали з полиць у книгарнях, випаровувалися з колективної пам'яті, їхня праця перетворювалася на невидиму. Ось тільки життя ще аж ніяк не завершувалось, виписки за банківськими рахунками викликали депресію, а діти й онуки мали свої плани, тож терміново потрібно було роздобувати гроші.

І тоді літератори віддавали під заставу надзвичайно цінну річ: рукописи своїх чернеток. Нескорочені, нередатовані тексти, писані від руки, надруковані на машинці, видрукувані на принтері й помережані нечитабельними коментарями. І десь там посеред речень, між окремими розділами, у постатях не до кінця пропрацьованих героїв, з-поміж надмірностей, відступів, робочих фрагментів, які ще належало добряче розкочегарити, визирав шедевр. Не існує у світі жодної книжки, яку надрукували б у такому ж вигляді, у якому її було написано. Адже подати до видавництва рукопис означало, що в ньому переставлять місцями абзаци, перемістять слова чи й зовсім їх повикреслюють. І всі літературні редактори цього світу були співскульпторами, що асистували у процесі перетворення брили слів на Давида, а не просто на жмут типографської фарби.

Під наглядом мес'є Одинака зберігалися нікому не відомі чернетки, записи, біографічні дослідження, поки не знаходився достоту фанатичний шанувальник, готовий зберігати мовчання і заплатити авторові величезну суму за те, що той нікому не проговориться, що в чийсь власності опинився єдиний і неповторний твір літературної легенди. Такими були правила. Були ж на світі люди, що вішали у себе в туалеті, наприклад, картину Ґоґена, або такі, що анонімно споглядали об'єкт своєї пристрасті лише здаля і забирали врешті свою любов із собою в могилу. Лише

зовсім небагато людей мали цю здатність — володіти чимось неповторним, безмежно любити це і ніде про це не похвалитися.

І хоча це може видатися вельми неймовірним, але багато авторів радо вітали той факт, що частина їхньої душі відтепер поселялася в когось, хто справді любив, ба розумів їхню творчість. І не було потреби охолоджувати ці стосунки особистим знайомством. Для цього існували посередники, як-от Жан Одинак і мадам Ґуллівер: месьє Одинак став мовчазним брокером таємних рукописів.

Й ось тепер мадам Ґуллівер повідомляла Одинакові, що великий утопіст Жозе Сарамаґу, який недолюблював загально прийняту пунктуацію, залишив послання для майбутнього. Не можна сказати, що це було щось геть незвичайне. Скажімо, Інститут Сервантеса в Мадриді, який міститься в будівлі, що колись належала найбільшому іспанському банку, перетворив приміщення з банківськими сейфами і скриньками клієнтів на скарбницю рукописів. Окремі письменники депонували тут неопубліковані ще тексти та інші цінні об'єкти, щоб світло південного сонця ті змогли вперше побачити через десятки років. Існує «Бібліотека майбутнього» і в Норвегії. Туди вибрані автори, як-от, наприклад, Марґарет Етвуд, передають неопубліковані рукописи; уперше ці рукописи з'являться друком аж у 2114 році, на папері з дерев, які ростимуть понад сто років у захищеній від вирубування діброві.

Послання в майбутнє Сарамаґу зберігалось у вогнетривкому сейфі, і його вийняли у визначений автором час. Усередині виявився туго зашнурований пакет, у якому шаруділи аркуші паперу, а зверху була приписка: передати рукопис — не відкриваючи, не читаючи і не копіюючи — Жанові Одинаку, книготорговцю в Парижі. Фондація Сарамаґу в Лісабоні написала Одинакові на його приватну адресу на вулиці Монтаньяр у кварталі Маре: у гавань на Єлисейських Полях уже нічого більше не могло прийти, бо «Літературна аптека», вона ж — баржа «Лулу», яку Одинак

переобладнав на книгарню, там більше не швартувалася. Його приятелі Семі й Кунео кілька років тому відбуксували книжкову баржу до Еґ-Морта.

Жан Одинак, книготорговець, Париж.

Ці чотири слова, які можна було затиснути в жмені, містили опис тридцяти років його життя. А він розтиснув кулак і висипав ці слова, і себе витрусив слідом за ними.

— Вони доклали до листа фото записки, яку власноручно написав месьє Сарамаґу. Ах, дороженький, цей завиток літери g і схожі на маяки літери l — якими багатонадійними вони є для жінки, яка добре знала б, чого очікувати від такого чоловіка. Ах, як шкода, що цей месьє Жозе зараз мертвий. Як би мені хотілося посидіти з ним за келихом портвейну. — Клодін Ґуллівер зітхнула. То було зітхання людини з бурхливими фантазіями і явним браком часу, щоб утілити їх усі в життя.

— Он як. Бачу, месьє Гайнріх Гайне отримав би у вас облизня, — кинув Одинак. — Він писав як курка лапою.

— Господи Ісусе, — вигукнула мадам Ґуллівер. — Чоловіки з нерозбірливим почерком! Та вони ж на загал і гадки не мають, де в жінки верх, а де низ. Чи розповідала я вам про одного професора Сорбонни? Він про гравітацію знав геть усе, а от про притягнення між двома тілами...

— Пардон? Здається, проблеми зі зв'язком. — Одинак постукав у слухавку в надії, що зможе вчасно пригальмувати мадам Ґуллівер. Навіть після Катріни, Макса, Вікторії, Кунео, Семі з його душі все ще не вибрався штивний квартирант, що за будь-яку ціну уникав надто сильно зближуватися з іншими. А ще він розташовував харчі на полицях за початковими літерами, а десь у зовсім темному закутку мешкав тип, у якого було п'ять однакових пар сірих штанів, п'ять білосніжних сорочок і п'ять однакових чорних краваток. Він був ідеальним самотником...

З Парижа пролунало чергове зітхання.

— Ох, який ви! Раніше жінка завжди знала, з ким має справу, коли отримувала записку з кількома словами. Завдяки почерку! Чоловікові нічого не вдасться приховати у своєму почерку, абсолютно нічого — ані свого бажання, ані жахливої інфантильної наївності. А що сьогодні, коли всі користуються клавіатурою? Я глибоко переконана, що самі собою слова не здатні сказати нічого, промовистим є лише почерк. І як сьогоднішні дівчата дають собі із цим раду, як вони застраховуються від того, щоб, бува, не змарнувати час із якимось занудою? Чи сьогоднішня мова кохання деградувала до цих дивних скорочень та ідіотських смайликів? Слово даю, я б негайно припинила свої пошуки пригод і знову повірила б у кохання, якби десь там знайшовся хоча б один джентльмен.

— Боюсь, я не надто орієнтуюся у способах, якими дівчата намагаються убезпечити себе від розчарувань.

Про те, що він узагалі не знає, як молодь висловлює кохання, Одинак промовчав. Це завжди було для нього проблемою, і байдуже, треба було писати ручкою чи в телефоні. Як він у свої шістнадцять чи сімнадцять років боровся з першим палким почуттям до осіб жіночої статі, як брав собі на допомогу рядки Пабло Неруди чи Маші Калеко: «Тебе немає, тож виллю самотність свою на папір...». Записував, а тоді не відсилав.

Мадам Ґуллівер розсміялася:

— І правильно робите, месьє Одинак. Що ж, мені вже час. Передайте від мене вітання Катріні й таке інше. Нам усім тут вас зовсім не бракує, егоїстичний ви негіднику там, на вашому півдні. Ой, мало не забула: знову телефонувала ваша мадам маман. Дивно: вона ніби регулярно забуває, що ви мешкаєте вже не тут. Ваш Сарамату прийде експрес-поштою. — У слухавці клацнуло. Кінець розмови.

Словом, звичайна порція ранкової лайки. Жан усміхнувся і відклав телефон убік. А мамі він згодом зателефонує.

Одинакові видавалося, що за останні роки його батьки якось надто швидко постаріли. Після розлучення і всі ті тридцять років, які вони не жили разом, їх пов'язував єдиний син Жан, якого вони щонеділі висилали одне до одного з повідомленнями. Це був їхній спосіб навіть на відстані в кілька кілометрів продовжувати сварки за обіднім столом, в атмосфері яких минуло дитинство Жана. Лише тепер їхні ущипливі фрази пригальмовувалися за час, поки їх передавали, дещо скорочувалися й пом'якшувалися в устах посланця. Як про це буркотливо висловилася його мама Лірабель, «турбота і взаємне зацікавлення не закінчуються після такої банальної події, як розлучення».

Після того як Макс та Вікторія одружилися, Лірабель, ця інтелектуалка з лівими переконаннями і консервативними принципами буржуазної вчительки каліграфії, а водночас — із бунтарським феміністичним духом революції 1968-го, та сибарит і прагматик, а разом — пролетарський роботяга Хоакін знову з'їхалися. «Це всього лише спільна площа для проживання. У кожного своя спальня, кожен сам веде своє господарство. Навіть номери стаціонарних телефонів у кімнатах різні. Тож особливо святкувати цю подію при свічках немає потреби, — підкреслювала Жанові мама. — Крім того, мусить же хоч хтось подбати трохи про твого батька». «Твоя мама зроду розуміла під словом “романтика” суто літературну епоху, — бурчав батько. — Але мусить же хоч хтось про неї подбати».

А коли він запропонував їм, що повернеться в Париж, обоє в унісон запевнили його: «У жодному разі. Ні про що не хвилюйся. Живи вже врешті-решт своїм життям».

Обоє наближалися вже до вісімдесятого року життя. Обоє стали неймовірно делікатними: його мама не розповідала Жанові, як себе

почуває батько, і так само ні слова не розповідав про матір батько. Так, немов обоє уклали угоду не розголошувати жодних подробиць, насамперед не надто приємних.

Батьки часто так поведуться, не бажаючи надокучати дітям. А іноді їм просто було реально страшно старіти. З усіма тими нічними снами про те, як було колись, давно-давно, снів ставало все більше, ніби весь цей довгий шлях спільного буття їм тепер доводилося долати ще раз від самого початку. І всюди щось боліло! І вистачало просто піднятися зі стільця, як починалася задишка, що не давала змоги нормально дихнути.

Одинак глибоко зітхнув. Звук скутера Франсін Боне долинав уже зовсім зблизька: найімовірніше, вона вже доїхала до дубів на трюфельній галявині.

Це означало, що часу для спогадів у нього залишалося тільки на коротку прогулянку в дитинство: він згадав, як мама Лірабель, міцно тримаючи його за руку, приходила з ним у книгарню *Shakespeare and Company* на збори жіночого гуртка, щоб подебатувати про майбутнє, протести і жінок у штанах: саме там він зміг підготуватися до пошти того чоловіка, який спонукав його писати про те єдине, що Жанові Одинаку було достеменно знайоме, — про читання. І втамовувати спрагу до читання тих, хто просто не міг жити без книжок.

Тож у різний час, на віддалі тридцяти п'яти років одне від одного, мама Одинака та Жозе Сарамату вплинули на його діяльність у спосіб, який можна назвати справді схожим на магію.

Вулиця Бюшері, 37. *Shakespeare and Company*. Травень 1968 року. Йому тоді виповнилося сім. Саме почався вік самостійного читання. Ту книгарню, у якій поліцейська префектура заборонила Джорджу Вітману продавати книжки через його антивоєнну позицію, Жан уявляв дивовижним островом. За стінами книгарні — студенти, які збиралися на демонстрації, а всередині — аромат чаю і

панкейків, сигаретний дим. Запах змін. Як цим запахом просякли стіни, заповнені книжковими стелажками, рипучі сходи, на яких примостилися творці книжок, читаючи уривки зі ще не опублікованих творів! Це там відбувалися жіночі вечори, на які Лірабель приходила зі своїм малим сином, black power meetings, поетичні читання. Люди обговорювали події у книжках, з яких, немов після великого вибуху, народився світ Жана. Там він хотів жити. Там він хотів зростати. З книжок хотів випити все на світі.

Голод можна витримати кілька тижнів, а от невтамована спрага вже через три дні веде до смерті. Тіло зневоднюється, пересолоється і врешті гине від власних отруйних випарів.

Схожа справа і з книжковою спрагою. Якщо перед вами стоїть людина з очевидними ознаками нервозності, виснаження, метушливості, неуважності, напруження, дедалі темнішої та важчої меланхолії, а також — і це перша ознака — якщо ця людина прокидається вночі від безцільного кружляння безвихідних думок, слід негайно братися її рятувати. За допомогою послідовного, дозованого приймання літератури, яка звільнить спраглу людину від усього, що накопичилося в душі, думках, відчуттях, навіть у чутливих ділянках тіла — ззаду на шиї, у животі, на спині, під колінами, і повільно, але неухильно отруювало її.

Вам цей опис може видатися гіпертрофованим описом синдрому великого міста, але ви як книжковий торговець або літературна фармацевтка часто стикатиметеся із цією душевною хворобою — книжковою спрагою.

Я для першого знайомства порекомендував би таке:

А якщо ви радше любляєте біохімію, нейрологію та інші конкретні знання або історію книгозбірень і володіння книжками, тоді:

Станіслав Деан «Читання — найбільший винахід людства і що відбувається в наших головах під час читання»

Без щонайменше п'яти книжок відпускати спраглого з книгарні не можна.

Див.: Велика енциклопедія помірних емоцій

• • •

Далі — у повній книжці «Книжкова баржа».
nashaknyga.com.ua